

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ТАРАЗ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

ISSN 2306-8167

ХАБАРШЫ

Ғылыми-педагогикалық журнал

ВЕСТНИК

Научно-педагогический журнал

BULLETIN

Scientific pedagogical journal

№2 (42)
2020

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ
ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ТАРАЗ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІ**

**ТАРАЗ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК
ТАРАЗСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

**BULLETIN
OF THE TARAZ STATE PEDAGOGICAL
UNIVERSITY**

№2 (42)

2020

Қазақстан Республикасы мәдениет, ақпарат және спорт министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитеті, Бұқаралық ақпарат құралын есепке қою туралы
Куәлік №5763-Ж (алғашқы тіркелген уақыты 23.02.2005 ж. №5763-Ж. Астана қ.)

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК КІТАП
ПАЛАТАСЫ ISSN ҰЛТТЫҚ ОРТАЛЫҒЫ

С Е Р Т И Ф И К А Т

Юнеско, Франция, Париж қ. сериялық басылымдарды тіркейтін ISSN
халықаралық орталығында тіркеліп, халықаралық нөмер берілген (22.01.2013ж.)

ISSN 2306 – 8167

Халықаралық стандарт ИСО 3297 – 98 «Ақпараттау және құжаттау (ISSN)
сериялы басылымның халықаралық стандартты нөмері», мемлекетаралық стандарт
ГОСТ 7.56-2002 «Сериялы басылымдардың халықаралық стандарттау нөмері»

Журнал гуманитарлық ғылымдар: тарих, (отан, жалты), философия, саясаттану, әлеуметтану, дінтану, мәдениеттану, этномәдениеттану, құқықтану, экономика, педагогика, этнопедагогика, психология, дефектология; филология (тіл және әдебиет): қазақ, орыс, шет тілдері; жаратылыстану ғылымдары: математика, физика, информатика, география, биология, химия, экология ғылымдар бағыты бойынша өзекті тақырыптардағы мақалаларды жариялайды.

Журнал Қазақстан Республикасында жоғары педагогикалық білім беруді жаңғырту жағдайында жаңа мамандар дайындау және тәрбиелеуде ескіні өзгертіп, жаңа формаларды жасауға бағытталған.

Редакция алқасы	
Әмірбекұлы Е.	экономика ғылымдарының докторы, профессор, (бас редактор), ТарМПУ ректоры
Бейсен Н.А.	ф.-м.ғ.к., профессор, ТарМПУ
Энвер Капаган	PhD, Карабюк университеті, Түрік Республикасы
Сийка Чавдарова-Костова	PhD, профессор, София университеті, Болгария Республикасы
Скоробогатова Н.В.	психология ғылымдарының кандидаты, доцент, ФГБОУ ВО "Шадринск мемлекеттік педагогикалық университеті", Ресей Федерациясы
Филотина Т.Н.	педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, ФГБОУ ВО "Шадринск мемлекеттік педагогикалық университеті", Ресей Федерациясы
Бұззубакова К.Ж.	педагогика ғылымдарының докторы, ТарМПУ
Мұратбеков М.Б.	физика-математика ғылымдарының докторы, профессор, ТарМПУ
Төлеубаев Ж.С.	ауылшаруашылығы ғылымдарының докторы, профессор, ТарМПУ
Абдықалырова Т.Р.	педагогика ғылымдарының докторы, профессор, ТарМПУ
Тұрарова А.Н.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент, ТарМПУ
Шуканов А.Г.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, ТарМПУ
Токбергенова З.С.	тарих ғылымдарының кандидаты, доцент, ТарМПУ
Исабекова Г.Б.	PhD, доцент, ТарМПУ
Егембердиева С.Ш.	ф.м.ғ.к., доцент
Абдрахман Г.К.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент, ТарМПУ
Таубаева Р.С.	PhD, доцент, ТарМПУ
Игисинов С.	PhD, ТарМПУ
Турдалиева Ш.Т.	психология ғылымдарының кандидаты, ТарМПУ
Гизатуллина Г.А.	философия ғылымдарының кандидаты, ТарМПУ

ҒЫЛЫМИ БАСЫЛЫМ
ТАРМПУ ХАБАРШЫСЫ

Жылына 4 рет жарыққа шығады

Тараз мемлекеттік педагогикалық университеті, ғылыми-педагогикалық журнал, 2020

УДК. 23-24; (112)-2020

**КОМПОЗИТОР, МЕЛОДИСТ АҢСАТБАЙ ҚАЙРАТДИНОВТЫҢ ӨМИРИ
ХӘМ ДӨРЕТІҰШИЛИК ЖОЛЫ
(1933 – 1986ж.ж.)**

Алланазаров Д. (<https://orcid.org/0000-0001-8614-9874>)
Әжинияз атындағы Нөкіс педагогикалық
институты, «Музыкалық тәлім» кафедрасы доценти

Аңдатпа Аңсатбай Қайратдиновтің жұмысының ізбасарлары көп. Студенттерді іріктеуде де, оқытуда да дарындылыққа, жоғары мәдениетке және адами қасиеттерге көп көңіл бөлді. Оның ақындарының қатарында Мойнақлы Қазақбай, Қанлықөліші Кеңесбай бақсылар, сазгерлер Сәлменбай Садықов, Жалғасбай Есболғанов, белгілі әншілер Кеңесбай Ниетұллаев, Тұрсынбай Палымбетов, әйелдер әншілері Бибирәба Утепбергенова, Ида Рафиқова және басқалар.

Түйінді сөздер: Ән, қобыз, жырау, дутар, халық әндері, әнші, әуезді сазгер

Аннотация Творчество Ансатбая Кайратдинова имеет много последователей. Он уделял большое внимание таланту, высокой культуре и человеческим качествам как при отборе, так и при обучении учеников. Среди его поэтов - Мойнаклы Казакбай баксы, Канлыкөліші Кеңесбай баксы, композиторы-мелодисты Салменбай Садықов, Жалғасбай Есболғанов, известные певцы Кеңесбай Ниетұллаев, Тұрсынбай Палымбетов, среди женщин певицы Бибирәба Утепбергенова и Ида Рафиқова и другие.

Ключевые слова: Песня, кобыз, жырау, дутар, народные песни, певец, композитор-мелодист

Annotation The work of Ansatbay Kairatdinov has many followers. He paid great attention to talent, high culture and human qualities both in the selection and training of students. Among his poets are Moynakly Kazakbai bucks, Kanlykolshi Kenesbay bucks, composers melodists Salmenbay Sadykov, Zhalgasbay Esbolganov, famous singers Kenesbay Nietullaev, Tursynbay Palymbetov, women singers Bibirab Utepberova and Ida Rafikova and others.

Keywords: Song, kobyz, jirau, dutar, folk songs, singer, melodic composer

Аңсатбай Қайратдинов халық қосықтарын, сазларын, дәстанларын шебер атқарған, халық арасында бақсышылық өнерін пропагандалап барған хәм дөретіушілік жолында өмирінше мийнет етип әлұан түрлі қосықтар жаратып миллий музыкамызды байыттып кеткен мелодист композитор.

Аңсатбай Қайратдинов 1933-жылы Шымбай районының Усман Юсупов атындағы совхозында атақлы Қыяс жыраудың шаңарағында дүньяға келеди. Аңсатбай ағаның биринши ұстазы өзіннің әкеси болады хәм биринши үйренген саз әспабы да қобыз болады. Қобызды жақсы меңгерип, дәстанларды үйренгеннен кейін әкесинің қасында жанапайшы айтып та жүрген. Бирақ саңынан дуўтарға мейил берип, оны үйренип алғаннан кейін, жыраушылық өнеринен көре бақсышылық өнери ықласын тарта баслайды. Енди жатса да – турса да шертетуғыны дуўтар болып, айтатуғыны халық қосықтары болады. Мектептерде хәуескерлер дөгерегине қатнасып сол дәуірдеги заманагөй қосықтарды да айтып үйренеди [1.Б.134].

Қарақалпақстанның пайтахты Нөкіске көшип келгеннен кейін Аңсатбай Қайратдинов Нөкістеги «Пушкин» атындағы орта мектепте хәм соның менен бирге «Глиэр» атындағы балалар музыка мектебинде оқып билим алады. Пайтахтқа келген атақлы жырау-бақсылар, сазенделер Қыяс жырауды көрмей кетпейтуғын еди. Олардан: Өгиз жырау, Қурбанбай, Есемурат, Өтенияз, Жанназар, Ерполат жыраулар, бақсылардан Есжан бақсы, Жуман, Жапақ, Айтжан Хожалепесов, Ибрайым Патұллаев, Қурбанияз

бақсы, сазенде Бегжан Айтназаров хәм тағы да басқалар. Булардың барлығынан Аңсатбай Қайратдинов өрнек алды. Әсиресе Есжан Қосполатов хәм Айтжан Хожалепесовлар менен қоңсы болды хәм оларға шәкирт болып изине ерди.

Олардан бақсылар айтатуғын көп ғана дәстанларды ядлап алды. Атап айтқанда «Ғарип ашық», «Саятхан-Хәмра», «Юсуп-Ахмет», «Юсуп-Злайха» дәстанлары, соның менен бирге әкесинен «Қырық-қыз», «Алпамыс», «Қоблан», «Мәс патша» дәстанларын үйрениўди даўам етеди. Солай етип Аңсатбай Қайратдиновтың өзи де белгили бақсы болып жетилиседи.

1950-жылы Шымбайдағы педучилищени питкерип, сол жылы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институтына оқыўға түседи. Оны питкергеннен кейин 1960-жылы Нөкис музыка хореография училищесине кирип, халық сазлары бөлимине ғыржек әспабы бойынша оқыўға түседи. Мине булардың барлығы Аңсатбай Қайратдиновқа хәр тәрәплеме билимли жетик қанийге болып жетилисиўине жол ашып береди.

Аңсатбай аға шерек әсирден көбирек ўақыт Қарақалпақ мәмлекетлик радио-еситтириў хәм телевидение жанындығы халық сазлары оркестринде сазенде хәм солист-қосықшы болып ислейди. Оның бойына питкен таланты - даўсының кеңлиги жағынан да, тембриниң жағымлылығы жағынан да, атқарыўшылық шеберлиги жағынан да, әсиресе ырғақларының миллийлиги жағынан өз алдына жарасықлы еди. Ол - «Адыңнан», «Демир донлы», «Тарлан», «Муўса сен яры», «Қара жорға», «Нама басы» хәм тағы да басқа қосық хәм сазларды атқарғанда, ҳаўазының бәлентлиги менен сулыў образлар жарататуғын шеберлиги, және де көз тоймас бояўлар менен безендирип отыратуғын қасиетлери - тыңлаўшыны ериксиз өзине тартатуғын еди. Мине усындай өзине жарасқан таланты менен өмиринше халыққа хызмет етти [2.Б.54-55].

Аңсатбай Қайратдиновтың устазлақ жолын айтсақ шәкиртлери оғада көп. Ол шәкирт таңлағанда хәм оларды тәрбиялағанда хәр тәрәплеме талантына, жоқары мәдениетлилығына, инсанийлық пәзийлетлерине қатты дыққат аўдаратуғын болған. Оның бақсы шәкирлеринен Мойнақлы Қазақбай бақсы, Қанлықөлпи Кеңесбай бақсы, бақсы хәм мелодист композитор Сәлменбай Садықов, Жалғасбай Есболғанов, белгили қосықшылардан Кеңесбай Ниетуллаев, Турсынбай Палымбетов, қыз қосықшылардан Ида Рафикова, Бийбираба Өтепбергенова, Хансулыў Палўановаларды айтсақ болады. Усы жоқарыда аты көрсетилген бақсы хәм қосықшылардың, атқарыўшылық шеберлиглерин - бәлент шыңларғаалып шығыўда Аңсатбай ағаның үлесі үлкен болған.

Аңсатбай Қайратдинов өткен әсирдің 50-жылыларынан баслап халқымызға белгили бақсы ретинде танылыўы менен бирге мелодист композитор сыпатында да дәретиўшлик өнери менен көзге түсип баслайды. Музыка әлеминиң хәр қыйлы жанрларында қәлем тербетип намалар жазып баслайды. Бул қәдемлер бара-бара Аңсатбай ағаны үлкен жетискеншиликлерге жетеклеп балент абырой хәм атақларға еристиреди. Мәслен балаларға арнап жазған қосықларын алсақ буларжеңил формада, өспирим жасларға сәйкес диапазонда хәм балалар дуньясын тәрйишлейтуғын тематикларда жазылғанын көремиз. Олардан «Мектебим», «Сәлем лагерь», «Үйрегим», «Бақшамызды сүемиз», «Ақ қоян», «Парахатшылық кештерлери», «Оқыўшы жастың қосығы», «Мен оқыйман» хәм тағы да басқа дәреткен шығармалары бүгинги күни балалардың ең сүйнип айтатуғын қосықларына айланған. Бул қосықлар, мәмлекетлик баспасы тәрәпинен 1966-жылы өз алдына «Кел ойнайық балалар» деген атамада китап болып шықты. 1982-жылы Қарақалпақстан баспасынан «Қобыз намалары» атлы китабын шығарды, 1986-жылы Қарақалпақстан баспасынан «Жаңла ҳаўаз» атлы китабын шығарды [3.Б.112].

Аңсатбай Қайратдиновтың мелодист композитор сыпатындағы дәретиўшлик жоллары мудамы халық творчествосы менен тығыз байланыста алып барылды. Буған оның творчествосындағы қайталанбас ширели мелодияларының халық қосықлары менен үнлеслиги, олардың миллий ырғақларға бөленген жарасығы, өзиниң көп жыллық халық намаларынан үйренип тапқан оригинал хәм шырайлы кашырымлары далиль бола алады.

Аңсатбай Қайратдинов мелодист композитор сыпатында өмір бойы шын ықлас пенен мийнет етіп, қаншадан-қанша хәр қыйлы тематикаға бағышланған әлұан түрлі массалық қосықлар дәретті. Атап айтқанда: «Салы атызларын аралат маған», «Аўылластарым», «Қутлы тойларымызда», «Қаршыға қыялы», «Қәдирини билмес», «Қараман», «Мақтанышым жеңис бағым», «Сен сең мухаббатым», «Ана киятыр», «Жағаладым Қызкеткеннің бойларын», «Кеўлимди бердим» хәм тағы да басқа дәретпелери, бүгинги атақлы қосықшыларымыздың репертуарларынан кеңнен орын алыпхалқымыз сүйип тыңлайтуғын қосықтарына айланған. Олар басқа қосықларға қарағанда бир жағынан заманагәйлиги менен, ал екінши жағынан өзиниң миллийлиги басым тәрәптери менен айхын ажыралып турады. Соның ушын да бул қосықлар бәлент хәўижли хәм ырғақларға бай болғаны ушын, қашырым хәм ырғақларды кәмине келтирип атқара алатуғын шеберликти талап етеди [4.Б.138].

Аңсатбай Қайратдинов балар қосықлары хәм хәр қыйлы тематикадағы массалық қосықлары менен бир қатарда музыкалы драмаға да намалар жазып өзиниң талантын көрсете билди. Ол белгили композитор Өзбекстан хәм Қарақалпақстан халық артисти Әлимжан Халимов пенен биргеликте Реймберген Ешимбетов хәм Нурымбет Ешматовлардың «Жайлаўда той» музыкалы драмасына намалар жазып көпшилик халықтың кеўлинен шықты. Бул музыкалы драманың бас қахарманы болған Парахаттың «Жигитликте бул қыялға», «Бийқараман», «Даланың еркин кийиги» атлы ариялары азғана ўақыттың ишинде-ақ халық арасында кеңнен таралып, қосықшы жигитлердің жақсы көрип айтатауғын шығармасына айланғанлығы мәлим.

Қарақалпақстанға хызмет көрсеткен артист Өтеп Қурбанбаевтың, соңын-ала Қарақалпақстанға хызмет көрсеткен артист Турсынбай Палымбетовтың, Қарақалпақстан халық артисти Тилепбай Қошқаровтың хәм белгили бақсы Жалғас Есболғановлардың атқарыўындағы бул ариялар халқымыздың сүйип тыңлайтуғын қосықлары қатарынан орын алды.

1986 – жылы Аңсатбай Қайратдинов дүньядан өтеди. Оның усындай халық ушын ислеген хызметлери хукиметимиз тәрәпинен өз ўақытында жақары бақаланып оған «Қарақалпақстанға хызмет көрсеткен артист», «Қарақалпақстан халық артисти» атақлары менен сыйлықланды. Оның атын мәңгилестириў ушын Нәкис қаласынан көшениң аты қойылды.

Жуўмақлап айтқанда усындай дәретиўшилик талантқа ийе болған бақсы, сазенде, устаз хәм мелодист көмпозитор Аңсатбай Қайратдинов өзиниң өмир жолында қаншадан-қанша әжайып намалар жаратып музыка өнери тараўында өшпес из қалдырды [5].

Бирншиден: бақсышылық өнери менен өмиринше халыққа хызмет етип алғысларына ерисип – олардың ықласының төринен орын алған бақсы.

Екиншиден: ата-бабамыздан шынжырма-шынжыр өтип киятырған мирасларымызды даўам ететуғын бир қанша шәкиртлер тәрбиялап уллы из қалдырған хұрметли устаз.

Ушиншиден: өзине тән шырайлы, тасирсең, миллий ырғақларға хәм жағымлы толғауларға бай бийбақа намалар дәретип миллий музыкамызды байытып хәм раўажланыў жолларына бағдар берген мелодист композитор.

Төртиншиден: телевидение хәм радио еситтириў комитетинде өмириниң ақырына дейин миллий музыкамызды кең жәмнәтшиликке пропагандалап барыўда белсене хызмет еткен инсан.[6.Б.78]

ӘДЕБИЯТЛАР

1. Т.Адамбаева. «Қарақалпақ музыкасының тарийхынан» 1985.
2. А.Қайратдинов. «Қобыз намалары» Қарақалпақстан баспасы 1986.
3. А.Қайратдинов. «Жаңла хәўаз» Қарақалпақстанбаспасы 1982.
4. Д.Алланазаров «Қосық айтсам» ГафурҒуломбаспасы 2019.
5. «Әмиўдәрәя» журналы 1980. № 12.

Нұрадин Г.Б. Рухани жаңғыру жаңғырығы: «мінсіз ұрпақ» болмысын жасау стратегиясы.....	90
Байтленов С.А., Жаубасов Б.Ж. Қазақстан Республикасында заң шығармашылық қызметінің кейбір мәселелері мен оларды шешу жолдары.....	94
Шолпанқұлова Қ.А. Қазақ съездерін шақырудағы саяси элитаның рөлі.....	99
Жолдыбекова А.Е. Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлікті мемлекет тарапынан қолдау.....	104

ФИЛОЛОГИЯ

ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТ: ҚАЗАҚ, ОРЫС, ШЕТ ТІЛДЕРІ

Абдрахман Г.К., Сагынбаева П.А. Проблемы и перспективы изучения билингвального художественного текста.....	108
Абдрахман Г.К., Шарип А.М. Опыт составления плана урока по русскому языку и литературе.....	113
Абдуалиева Ж.Б., Жылгелді Б.Б. Сайын далаға сән берген сәйгүліктердің әдебиеттегі сыны.....	120
Аширмухамедов А.Т. Типы сложных предложений в китайском языке.....	126
Шормақова С.М., Балқыбекова Ә.А. Бөлтірік пешен есебі және оның көтерген мәселесі.....	129
Әбдіқадырова Т.Р., Абылай Г.А., Бахбердіқызы Т. Ахмет Байтұрсынұлының гуманистік сипаты.....	134
Әбдіқадырова Т.Р., Әзімхан А.Б., Жолдасова Д.Р. Жүсіпбек Аймауытұлы шығармашылығындағы парадигмалық көріністер.....	139
Әбдіқадырова Т.Р., Қанат К.Б., Асылхан С.Н. Ұлы даланың жеті қыры.....	144
Жанқазы А. Жаңылтпаштар арқылы оқыту, қытай тілі фонетикасындағы тиімді әдіс.....	149
Мейірманова Г., Талғат Л., Сейтқасымов А. Дискурстық жүйедегі сілтеу құралдарының жай және құрмалас сөйлемдердегі қолданысы.....	153
Мейірманова Г., Рахымбай А., Жақсылық Ж. Сілтеу құралдарының тіл білімінде зерттелуі.....	160
Шормақова С.М., Нұридин А.Е. Қазақтың байырғы көне есептеріндегі ұлы дала құндылықтары.....	168
Өмірзақова Ә.Қ., Әбдықадырова Т.Р. Қазақ ертегілерінің поэтикасы.....	172
Исматова С.М. ТАРМПУ рухани жаңғыру аясында.....	175
Кенжекулова Ф.К. Тіл бірліктері арасындағы жүйелік қатынастар.....	179
Кенжекулова Ф.К. Тіл білімінде сөйлемді коммуникативті аспектіде қарастырудың ерекшеліктері.....	183
Шаханова Э.А. Тағылым туралы ой толғаған шешендер.....	187
Шаханова Э.А. Ақындар айтысының көркемдік ерекшелігі.....	193

ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ МАМАНДЫҚТАР

Djumabaeva E. The importance of using videos and movies in teaching classes.....	199
Djumabaeva A. The methods of teaching foreign language.....	201
Утепбергенов А. Талантлы актриса - сахналастырылғы режиссёр.....	204
Айтаков Т. Балалар музыка қанийгелестіріген мектебінде музыка көркем-өнерінің тәрбиялық әхмийеті.....	206
Алланов А. Материалдық мәдени мйирас руўхый байлық сыпатында.....	208
Алланазаров Д. Композитор, мелодист Аңсабай Қайратдиновтың өмири хәм деретиўшилиқ жолы (1933 – 1986ж.ж.).....	213

**ТАРАЗ МЕМЛЕКЕТТІК ПЕДАГОГИКАЛЫҚ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ХАБАРШЫСЫ**

**ВЕСТНИК ТАРАЗСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО
ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА**

**BULLETIN OF THE TARAZ STATE PEDAGOGICAL
UNIVERSITY**

№2 (42)

2020

Редактор: Султаналшева А.А.

Техникалық редактор: Абдрасилов А.И.

Мұқаба дизайны: Саменов М.

**Баспа кітаптың ішкі мазмұнына жауап бермейді.
Автордың дайын файлынан алынған.**

**Басуға 22.06.2020 жылы қол қойылды.
Пішімі 210 x 297, 1/16. Офистік қағаз.
Есепті беті 21,7; Шартты беті 13,06
Таралымы 300 дана. Тапсырыс №140**

**Подписано в печать 22.06.2020 г.
Формат 210 x 297 1/16. Бумага офисная.
Уч. изд.л. 21,7; Усл.п.л.13,06
Тираж 300 экз. Заказ №140**

**ТарМПУ, Редакциялық баспа бөлімі
080000, Тараз қ, Төле би 62**

ISSN 2306-8167

**ТарМПУ, Редакциялық баспа бөлімі
080000, Тараз қ., Төле би к., 62**